

Történelmi szerencse

Kabódi Csaba „Emberi jogok a börtönben” c. kandidátusi értekezéséről

A születését és virágkorát közel azonos időben – a múlt század utolsó évtizedeiben – élő „honi börtönügy-tudományunk” majd százesztendő „nyugvást” követően századunk hatvanas éveinek végén adott magáról gyenge, de határozottan tapintható életjelet. Közel évszázados tetszhalálából a „törvényesítéséhez” szükséges munka megindulása élesztette újra. Az újraélesztés ténye és folyamata mindenekelőtt *Földvári József, Horváth Tibor*, valamint *Szabó András* nevével fémjelezhető. A szabadságvesztés-végrehajtás hatékonyságának vizsgálata kapcsán – az értekezés megállapításaival összhangban – *Vigh József* tevékenysége emelhető ki. Ugyanakkor itt szükséges szólnom *Nagy Ferencnek* a '80-as évek második felében kifejtett munkásságáról, amely a szabadságvesztés-büntetés emberi jogi szempontú vizsgálatának jegyében zajlott. A '80-as évek végéig terjedő időszak jelentős képviselője *Gönczöl Katalin*, aki a modern pönológiai gondolkodás egyik első hazai prezentánsa. Nem teljes a felsorolás – s nem is lehet ez a recenzius célja –, hiszen e keretek között mindössze az újjászülető börtönügy-tudomány legmarkánsabb képviselőinek említésére nyílhat mód. Mindent egybevetve azonban – erényét és jelentőségét senkitől el nem vitatva – azt kell állítanom: a '90-es évekig tartó periódus pönológiai termése szórványosnak tekinthető.

Szórványosnak kell neveznem, ha viszonyítok, ha az 1990-től 1995-ig terjedő időszakban megjelenő, hasonló tárgyú munkák mennyiségére gondolok. Talán alátámasztja állításomat, ha a pönológiához kapcsolódó kandidátusi értekezések számának örvendetes gyarapodására utalok és talán nem hangzik eretnekségnek, ha az 1990-es éveket a magyar börtönügy-tudomány szellemi reneszánszának koraként jelölöm meg. E periódus gyümölcse Kabódi Csaba kandidátusi értekezése is.

A dolgozat a büntetés-végrehajtás egy speciális – tudományos szempontból eddig eléggé fehér foltként jellemezhető – szeptét fókuszálja, nevezetesen az emberi jogokat a börtönben. A disszertáció első részéből – terjedelmi korlátok miatt – mindössze egy érdekes gondolatot emelnék ki. E szerint a börtönügy „felségvizein” a változások irányainak meghatározásában *a tudomány nem játszik elsődleges szerepet*, ugyanis e feladat megvalósítását – legalább fele részben – maguknak követelik a nemzetközi emberi jogi szervezetek is, amelyek egyezményeiken és ajánlásaiakon keresztül részesei a nemzeti kriminális és börtönpolitikának. A szerző az emberi jogi szervezetek munkája fontosságának kiemelése mellett józan realitásérzékkel, helyzetfelismeréssel, az említett szervezetek munká-

ját tekintetbe véve önmérsékletre szólít fel, s óva int az „egyetemes börtönügyi csoda” várásától. Annál is inkább így van ez, hiszen az említett jogvédelmi szerveknek nem feladatuk a „börtönjogalkotás” és az elítélti jogok katalogizálása. Ide kívánczó megjegyzés, hogy a strasbourgi bíróság elvi alapállása: *a büntetés-végrehajtás területén a legszélesebb a megengedett állami önállóság...* Az utóbbi két gondolati egység támasztja alá a szerző azon állítását, amely szerint: *„a bebörtönzöttek fölél csak az emberi jogi védőernyő eléggé lukas része jut...”*

Úgy gondolom – a fentiekre is tekintettel –, nem adok vitára okot azon kijelentéssel, amely a témaválasztás aktualitását és tudományos jelentőségét húzza alá, hiszen az emberi jogok különösen fontos részét képezik a magyar jogtudománynak, s ily módon a pönológiának is. Annál is inkább így van az, hiszen míg a nyugat-európai jogfejlődésből szervesen nőtt ki az elítéltek emberi jogainak védelme, addig hazánkban nemigen lehet szó illetén megalapozott tendenciáról. Sokkal inkább szólhatunk egy robbanásszerű folyamatról mint szerves fejlődésről, amelyet a rendszerváltás aktivizált – persze, ez semmiképp sem nélkülözhetett valamiféle előkészítést...

Csaknem száz éve elfogadott pönológiai tétel, hogy az elítélt nem jogtárgy, tehát *nem tárgya, hanem alanya* a büntetés-végrehajtásnak. Ily módon, egy jogviszony alanyaként, bizonyos jogosultságok illetik meg. Százéves ez az elv, azonban csupán a II. világháborút követő – a szerzőt idézve – *„nagy emberjogi reneszánsz”* vagy *„második, univerzális felvilágosodás”* az, amely valóságos szemléletváltást és ennek következményeként szemmel látható és kézzelfogható eredményeket hozott. A pönológia mint bűnügyi tudomány érdekes sajátossága, hogy a már említett „paradigmaváltás” nem a szakaszosan újjászülető, de egymáshoz viszonyítva domináló tett és tettes büntetőjogi iskola egymást váltogató „uralmának” következménye. Sokkal inkább az emberi jogok filozófiája, s főként az ennek érvényesülését célzó nemzetközi kontroll működése az, amely a szemléletváltást és az ennek okzataként jelentkező gyakorlati eredményeket is megalapozta. A strasbourgi emberi jogvédelmi szervek ugyanis annak deklarálásával, hogy a szabadságvesztés-büntetését töltő elítélt nem teljesen jogfosztott, tehát bizonyos – a személyi és mozgásszabadságától eltérő – emberi jogoknak igenis alanya, egy régi tételt fogalmaznak újra. Eszerint az elítélt számára a szabadságvesztés önmagában is elegendő büntetés, s tartama alatt további hátrány okozása szükségtelen, sőt tilos – egyedüli korlát a belső rend és fegyelem fenntartása lehet.

Ugyancsak a paradigmaváltás okaként jelölhető meg az a tény, hogy a büntetés-végrehajtás abban a pillanatban megszűnt a kítaszítottak gyűjtőhelye lenni, amint a civilizált államok kriminálpolitikusai a humanizáció és a reszocializáció jelszavait írták zászlajukra. Zárójelben jegyzem meg: valószínűsíthető, hogy a '70-es évek európai börtönlázadásai is közrehatottak a fogvatartottak valóságos és jogi helyzetének jobbításában.

Az emberi jogok és a börtönügy fenti módon vázolt kapcsolata az, amely impulzusokat és – ezzel együtt – témát adott a szerzőnek. A másik, nem kevésbé jelentős – s az előzőekhez nyilvánvalóan kapcsolódó – „problémacsomag”, amely ugyancsak az értekezés tárgyát képezi, az emberi jogok érvényesülésének egy gyakorlatibb aspektusát ragadja meg. A dolgozat eme része a fogvatartottak nemzetközi jogvédelmét átfogón bemutató, valamint a strasbourgi törvénykezést elemző „epizód”.

Az értékelés készítője e gondolati egység keretei között világít rá a strasbourgi eset-jog megismerésének szükségességére. Ezt a kívánalmat támasztja alá az a tény, hogy az Emberi Jogi Bizottságnak a fogvatartotti jogok kapcsán született határozatait figyelembe véve egy-egy állam elmarasztalásának háttérében nem is annyira az Emberi Jogok Európai Egyezményével ellentétes belső szabályozás áll, mint inkább az a tény, hogy a jogalkalmazó figyelmen kívül hagyja a strasbourgi ítéletekben kifejeződő jogelveket.

Az értekezés fejezetei között helyet kap egy, a szabadságvesztés végrehajtása feletti ellenőrzést gyakorló *bírói funkciót elemző* rész, amely a büntetés-végrehajtási bíraskodás komparatív és hazai „életútját” mutatja be. A szerző kiemeli az 1993-ban született – a már hivatkozott paradigmaváltást hazánkban megtestesítő – 1993. évi XXXII. tv. szerepét. A hazai büntetés-végrehajtást alapjaiban megmozgató módosítás nemzetközi szintéren is példa nélküli módon szélesítette ki a büntetés-végrehajtási bíró döntési jogkörét. Ezzel együtt azonban ugyancsak a törvényi módosításnak betudhatóan a bv. bíró eljárása formalizáltabb lett, ily módon jobban közelít egy kontradiktórius perhez. Összességében megállapítható: a módosítás rendelkezései jobbítják a fogvatartottak jogvédelmének mechanizmusát, azonban ezzel együtt sem oldanak fel minden, az intézményt kísérő, kísérő elméleti és gyakorlati kételyt. A bv. bírói tevékenység szabályai – miként azt a szerző megállapítja – kiforratlanok, s emellett a bv. bíró eljárásbeli helyzete, sőt bírói ítélező jellege is kétséges. További, alkotmányossági aggályként említhető, hogy a bv. bírói funkció rést üt a hatalmi ágak szétválasztásán nyugvó jogállami konstrukción.

A disszertáció szerzője számára megadatott az a történelmi szerencse (vagy szerencsétlenség?), hogy megélhette a „*felgyorsult változások reményét*”, s az eufória megszűntével e reményeket szembesíthette, szembesítheti a valósággal. Mindazonáltal hazai börtönügyünk területén nem tagadható egy alapvető szemléletváltás, amely a *normalizálás, a nyitottság és a felelősség* fogalmakkal fedhető le leginkább, és amely egy „európai-konform” büntetés-végrehajtási kódexet és börtönreformot, valamint nem utolsó sorban egy ilyen kiváló értekezést eredményezett.

A kezemben tartott dolgozat az első hazai kísérlet az emberi jogok és a börtönügy átfogó, elméleti kapcsolatainak feltárására. Olyan munka ez, amely magába foglalja a büntetés-végrehajtási bíraskodás nemzetközi és hazai részletező feldolgozása mellett hazai börtönrendszerünk jellemzését is. A disszertáció olyan elvi-elméleti alapokon nyugvó konzekvenciákat és javaslatokat rejt, amelyeket a büntetés-végrehajtási jog egy esetleges jövőbeni újrakodifikálásakor tanácsos lehet figyelembe venni.

Székely István